

Langs de Palen: Oude grens is historisch monument

Jan Timmers

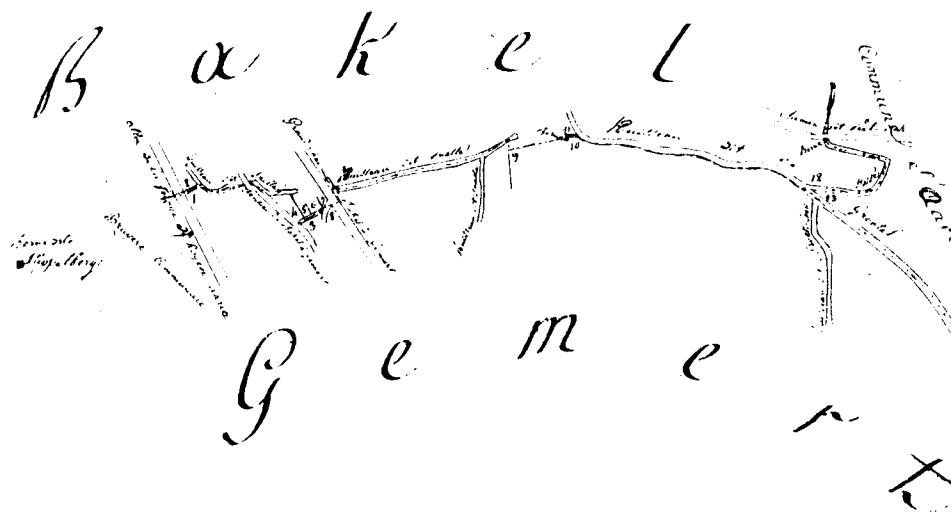
Met de samenvoeging van de gemeenten Gemert en Bakel & Milheeze verdwenen niet alleen twee gemeenten, maar ook de officiële grens tussen deze twee. Een grens die al in de middeleeuwen tot stand kwam en sinds die tijd nauwelijks is veranderd. Over het ontstaan van de grens zijn we niet zo goed ingelicht. Als in 1325 de gemene gronden van Bakel worden uitgegeven aan de ingezetenen van Bakel komt in de beschrijving van hun gemeentegrens de passage voor: *"....tot dien gerichte van Gemert al soe voort op den Pedel...."*. Kennelijk stond de begrenzing van het gericht (= rechtsgebied) van Gemert op dat moment al vast. Ook bij de uitgifte van een gemeente aan de ingezetenen van Beek en Aarle op 4 december 1300 werd de grens van het rechtsgebied van Gemert als bekend verondersteld. De vraag is wel hoe nauwkeurig de grens was vastgelegd. Natuurlijke grenzen, zoals de rivier de Aa, zijn concreet en leveren de minste problemen op. Met de grenzen in het Peelgebied ligt het wat anders. Aanvankelijk kon worden volstaan met een globale beschrijving. Op het moment echter dat de Peel intensiever gebruikt gaat worden is een meer concrete afbakening noodzakelijk. In de oorkonden van 1300 en 1325 wordt met een globale beschrijving volstaan, maar dat neemt niet weg dat de grenzen toen al waren vastgelegd en afgebakend met grenspalen. In een oorkonde van Hertog Antoni van Brabant uit 1411 komt duidelijk naar voren dat de afpaling van de grens tussen Bakel en Gemert al bestond toen hertog Jan van Brabant in 1325 de gemeynte uitgaf. We lezen daar over: *"die oude caerten van hertogen Jans tijden, welke caerten die palinge ons dorps van Bakel voirsegt ende die heerlicheyt van Gemert claerlic onderscheyden"*.

De eerste meer uitgebreide beschrijving van palen langs de grens Gemert-Bakel treffen we aan in een oorkonde uit 1434, waarin een aantal nog oudere oorkonden zijn opgenomen. We lezen daarin dat in 1408 onder leiding van Dirk van den Broek, rentmeester van Peelland, en Hendrik Godertszoon, rentmeester van Den Bosch, de palen tussen Bakel en Gemert werden 'verstoken en herpaald', welke 'herpaling' in het openbaar in de kerk van Bakel was aangekondigd. De herpaling in 1408 werd overigens niet overal op de juiste wijze uitgevoerd en Dirk van Betgenhuzen, commandeur van Gemert, protesteerde daar tegen. Het geschil, dat in feite het bezit van de Gemertse Peel betrof, werd pas in 1434 door de Raad van Brabant 'opgelost'. Een behandeling van de kwestie rond het bezit van de Gemertse Peel gaat hier veel te ver maar concluderend kunnen we wel zeggen dat de grens tussen de Bakelse en de Gemertse Peel bleef liggen waar hij voordien ook al lag.

Grens Gemert-Bakel begint tussen Tereyken en Asdonk.

De grens tussen Bakel en Gemert begint op de plaats waar de voormalige gemeenten Bakel, Gemert en Aarle-Rixtel bij elkaar komen. Deze plek ligt aan de Snelle Loop tussen Asdonk en Tereyken. De grens tussen Bakel en Aarle-Rixtel heeft ter plaatse een grillige vorm. Hij loopt door lager gelegen grond om een kleine natuurlijke dekzandrug heen. Deze grens werd vroeger gevormd door een beekje, waarvan nu niet meer dan een sloot over is. Al in 1288, bij de beschrijving van de grens van de tiend van Grotel, wordt de beek met name genoemd: "...rivum que vocatur Ymelbeke..", oftewel: "...de beek die Ymelbeke wordt genoemd...". Op de plaats waar de Ymelbeek in de Snelle Loop uitmondt stond de eerste grenspaal met Bakel. Of, zoals in de al genoemde oorkonde van 1434 betreffende de herpaling van 1408: *"ierst tey(n)den aen Dijmelsbeke bij den oude pale, daer staande in der eerden, die pael verniwet ende geset, hem geboden hadde ende vrede, datten niemant en stoerde dan met rechte"*.

Op tekeningen 'van de Gemertse grens' die in de Franse Tijd (1812) ten behoeve van het kadaster zijn gemaakt, komt d'Ymelbeek nog steeds voor. De oude naam vinden we in de archieven al lang niet meer en ook op deze tekening treffen we voor deze waterloop geen naam meer aan. Behalve d'Ymelbeek komt bij dit drie-dorpen-punt, aan de Gemertse kant van de grens, ook nog de zogenaamde Broekloop samen met de Snelle Loop.

Tekening uit de Franse Tijd van een deel van de oude grens Gemert-Bakel. Rechts het 'drielandpunt' met de 'commune d'Aarle-Rixtel', dat, zoals de tekening laat zien, ook een 'vierstromenpunt' was. De doorgaande 'stroom' op de kaart aangeduid als 'Ruisseau de Grotel' is de huidige Snelle Loop. Recht naar beneden loopt de Broekloop over Gemerts grondgebied richting Daalhorst-Broekstraat. Van boven komt (of gaat?) de in de middeleeuwen zogeheten D'ijmelbeek, grenswater tussen de vroegere gemeenten Bakel en Aarle-Rixtel.

Midden op het kaartje loopt de grens Gemert-Bakel een stukje over land (n.b. Op Bakels grondgebied vloeide hier de uit het oosten komende "Ruisseau dit Snelle Loop" in de Grotelse (of Esper) Loop, zoals verderop in dit artikel nog wordt beschreven).

Helemaal links op de kaart staat aangegeven "Borne dite Stippelberg", de grenspaal vanwaar de grens in een rechte lijn de Peel inloopt. Rechts daarvan kruist achtereenvolgens een weg 'achter' de hoeve de Hoge Aarle, een pad ('sentier') Gemert-Bakel en een weg ('Grand chemin') Gemert-Bakel de grens. Vanaf dit laatste punt vormt in westelijke richting de Snelle Loop de grens tot het in het voorgaande beschreven grensstuk 'over land'.

Tussen Grotel en Milschot

De grens Gemert-Bakel volgt verder de bedding van de Snelle Loop, die iets naar het oosten de oude verbinding van Gemert naar Helmond kruist. Deze liep van de huidige Kromstraat en Helmondse Pad via Grotel en Scheepstal naar Helmond. De grens loopt hier door een oud cultuurgebied.

Al uit de oorkonde van 1288, betreffende de tiende van Grotel, blijkt dat het Grotels gebied tot aan de Snelle Loop was ontgonnen. Bovendien blijkt dat op Grotel allodiale goederen van de abdij Echternach liggen. Wellicht maken ze deel uit van de bezittingen van Echternach in Bakel die al in het jaar 721 worden vermeld.

Ook aan de Gemertse kant werden in de middeleeuwen een aantal hoeven gesticht. Dat begon met het goed Milschot, al snel gevolgd door het goed Nieuwenhuizen. In 1386 werd het goed Ter Eyken, toen nog gemene broekgrond, door de landsheer ter ontginning uitgegeven. De hoeven groeiden en werden opgesplitst in meerdere boerderijen. Dit heeft geleid tot de verspreide bewoning op Milschot, zoals we die nu nog kennen. De bedrijfssplitsingen op Tereiken daarentegen hebben geleid tot gehuchtvorming.

De Grotelsche en Milschotse Heide

Iets verder naar het oosten ligt aan weerszijden van de Snelle Loop het huidige natuurgebied De Grotelse Heide. Op Gemerts grondgebied is dat in te zien de Milschotse Heide. In de oude bronnen ook wel aangeduid als Middelschoots Veld met daarin de zogenaamde Oude Haard, een stuk gemeynt, waarop alleen de pachters van de hoeven van de Duitse Orde rechten hadden, waaronder ook Ordens hoeven die op Grotel lagen. Een 'gemeynt' was woeste, niet in cultuur gebrachte grond en werd voor velerlei doelen gebruikt. Belangrijk was het gebruik ten behoeve van de mestproductie. Daarvoor werd gedurende een bepaalde tijd zoveel mogelijk heide gemaaid en plaggen gestoken, overeenkomstig de 'heimaat' die men bezat. Door het intensieve gebruik van de heide trad erosie op in de vorm van zandverstuivingen, die men onder invloed van de overwegend westelijke winden aantreft aan de oostzijde van het Milschots Veld. Oostelijk van de huidige weg De Mortel-Bakel zijn zelfs stuifduinen gevormd.

In het rapport van de Ruilverkaveling Bakel lezen we over dit gebied:

"Het grootste element van het landschapsplan bestaat uit het te ontwikkelen natuurpark De Grotelsche Heide. Dit gebied bestaat globaal uit een boscomplex op stuifzand. Aan de periferie ligt een aantal landbouwenclaves. Het noordelijk gedeelte wordt doorsneden door de Snelle Loop en de Esperloop. De Esperloop zal door het vellen van het bos langs de beek worden teruggebracht in de staat van heidebeek, hetgeen zij ongetwijfeld vroeger is geweest. Het profiel van de beek zal daarom ongewijzigd worden

gehandhaafd. In het noordelijk gedeelte van het natuurpark zal het natuurlijke heide- en stuifzandgebied zoveel mogelijk worden hersteld in zijn vroegere toestand."

Na de ruilverkaveling verdwenen inderdaad een aantal landbouwenclaves en er grazen nu Schotse Hooglanders in een natuurlijk ogende omgeving. Wat de natuurontwikkelaars heeft bezielde om de natuurlijke uitmonding van de Esper Loop in de Snelle Loop te verplaatsen en deze Loop kunstmatig te verlengen met een aantal onnatuurlijke 'meanders', ontgaat me. Dat bovendien op de plaats van samenkomst een betonnen constructie is gemaakt, zodat ter plekke geen blik meer mogelijk is op een natuurlijke samenvloeiing van de twee beken, is mijns inziens zelfs meer dan spijtig. Overigens is de Snelle Loop ter hoogte van de oorspronkelijke samenvloeiing al vóór de ruilverkaveling gekanaliseerd. Eerder stroomde hij namelijk over een lengte van ca 300 meter over Bakelse grond. Pas na de kanalisatie vormde ook hier de Snelle Loop de gemeentegrens.

Op Hogen Aarle

De grens loopt, de Snelle Loop nog steeds volgend, verder oostwaarts, waar hij op Hogen Aarle de weg Gemert-Bakel kruist. Hier lag al in de middeleeuwen een brug in de vorm van een vonder over de Snelle Loop. Bij deze vonder stond een oude grenspaal waarover anno 1408 werd geschreven: "*den ouden pael voor Hoge Aerle bij die vonder*". Bij de brug komen een aantal wegen bij elkaar, zoals dat meestal het geval is bij oude oversteekplaatsen. Aan de Gemertse kant zijn dat de Hemelsbleekweg, De Oude Bakelsedijk, de Bakelseweg en de Lagen Aarleseweg. De Oude Bakelsedijk was vroeger de belangrijkste verbinding tussen Gemert en Bakel. Het is nu een zandweg die vanuit Gemert over de Kranebraken naar de vonder bij de Hogen Aarle loopt. Pas door de aanleg van een verharde weg die via De Mortel werd aangelegd in 1881, werd de Bakelseweg de verbindingsweg bij uitstek. Deze route liep eveneens via de oude oversteekplaats. De Lagen Aarleseweg loopt vanaf hetzelfde punt, de oude vonder, naar de middeleeuwse hoeve De Hogen Aarle, die tegen de Bakelse grens aan lag. De Hogen Aarle was een belangrijk bezit van de adellijke familie Van Gemert en later van de jonkers Van Lankveld. Het aanzien en de status van de hoeve blijkt ook uit het feit dat de hoeve een dubbele omgrachting bezat. Ter hoogte van De Hogen Aarle maakt de gemeentegrens een paar

Aan de Gemertse kant de Snelle Loop volgend in oostelijke richting (Fotografie Wim Renders - Aarle-Rixtel)

rare sprongen. Hij volgt niet overal de Snelle Loop. Het lijkt er bovendien op dat ook de begrenzing van de oude hoeve niet werd aangehouden. De bezittingen van het goed Ten Hogen Aarle reikten tot over de gemeentegrens en sloten aan bij de Bakelse hoeve De Kivitsbraak. In de beschrijving van de grens in 1434 wordt aan dit grillige verloop tamelijk makkelijk voorbij gegaan. Direct na de vermelding van de grenspaal vóór De Hogen Aarle, bij de vonder, wordt geschreven: *"van dien pael vort toter auden pael after die hove te Hoge Aerle aen d'ander sijde, daer die lantcommandeur van Ghemert mit een deel der Duytschen heren ende met een deel der guede luden van Ghemert quam ende seyde, dat he walgenuechde, dat men daer enen niwen pael setten, want daerbij eenen ouden staet in d'eerden.."*. De paal achter de hoeve Hogen Aarle staat op een plaats waar de grens een hoek vormt. Iets verderop vertoont de grens een wat kleinere knik, maar toch is de grenspaal daar een stuk belangrijker dan de voorgaande, omdat

van oudsher bij deze paal de Peel begint. In veel archiefstukken wordt deze paal aangeduid als de Stegebergse Paal.

De grens in de Peel

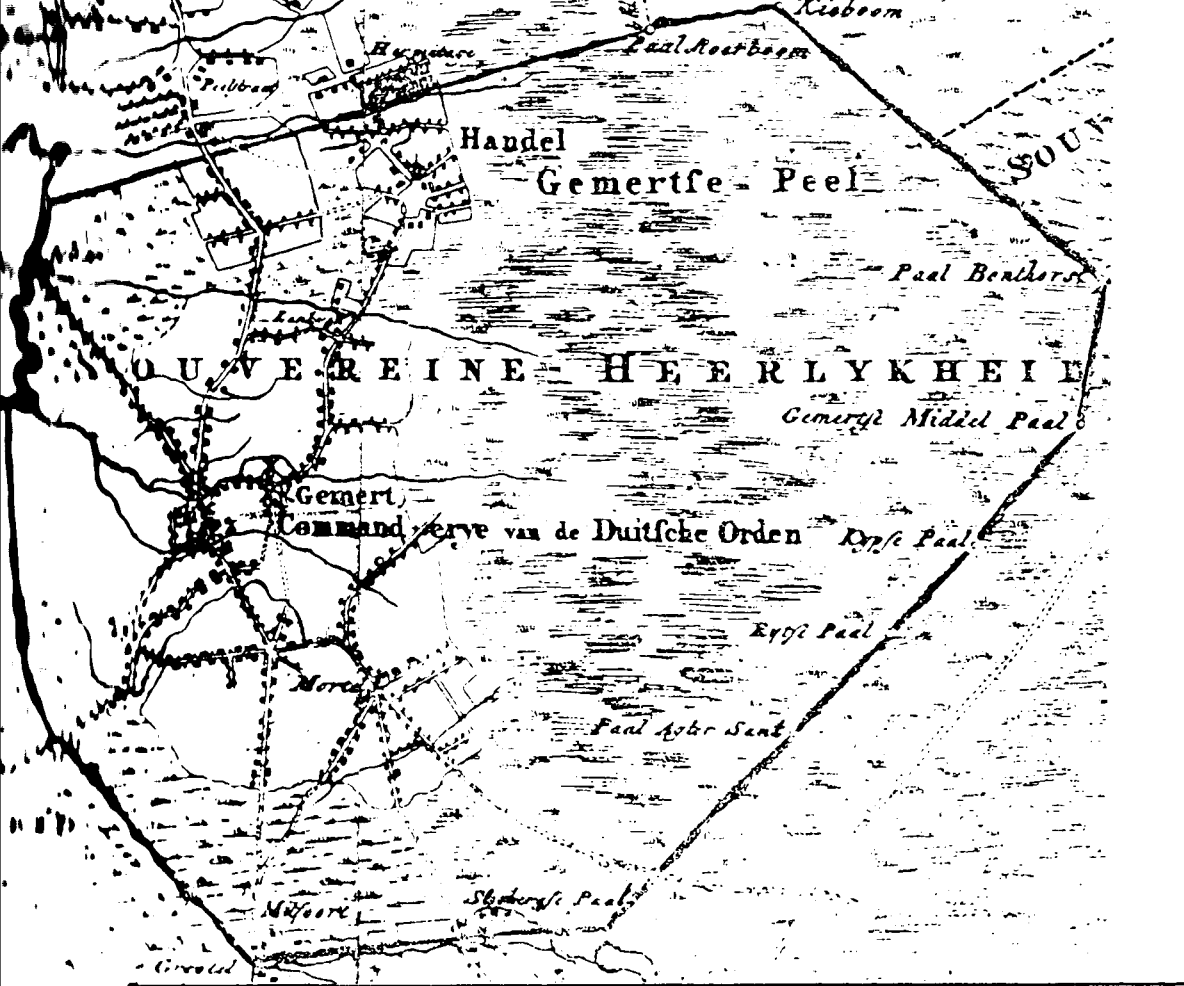
Zoals al gezegd was het bezit van de Gemertse Peel in de middeleeuwen niet onbetwist. Maar in 1434 werd de status van dit stuk Peel eenduidig vastgelegd. De hertog van Brabant eigende zich het eigendomsrecht toe van de Gemertse Peel maar hij verkocht tegelijkertijd het gebruiksrecht aan de Commanderie Gemert, die dat recht op haar beurt in erfpacht uitgaf aan de inwoners van Gemert. De grens tussen Gemert en Bakel ligt dan intussen definitief vast, ook al rijzen er in de loop van de geschiedenis nog regelmatig grensconflicten. Bij de verkoop van de gebruiksrechten op de Gemertse Peel in 1434, wordt volstaan met de volgende grensaanduiding:

"..allen den Pedel ende die gemeynten, gelijk hen die strecken van de Stegeberghs pael, staende op dat oort van der heerlijkckheid van Ghemert, lijndrecht op totten lande van Cuyck..".

De grens in de Peel verloopt inderdaad bijna langs een rechte lijn tot aan de gemeente Oploo (nu: Sint Antonis). Ergens halverwege ligt echter een kleine knik in de grens. In een uitspraak van Keizer Karel V op 6 september 1544, als er weer een grensconflict gerezen is, wordt de grens in de Peel als volgt vastgelegd: *"... van Stebberchs pael linie recht op den Wijser ende alsoo voorts linie recht op d'landt van Cuijck nae den toirn van Sint Anthonis aldaer..".*

Als in 1812 de gemeentegrens tussen Bakel en Gemert op schaal wordt ingetekend en beschreven, zien we dat de grens dan nog steeds hetzelfde is. Een rechte lijn vanaf de Stegebergse Paal (in 1812 de Stoppelbergse Paal genoemd) tot aan de Wisse Paal oftewel De Wijer. Ongetwijfeld is dit de paal die in 1544 werd aangeduid met de naam De Wijser. Op deze plaats ligt een kleine knik in de gemeentegrens, die vervolgens weer lijnrecht naar de Paal Bunthorst loopt, op de grens met Oploo, vroeger behorend tot het land van Cuijk.

De paal Bunthorst is dus de laatste grenspaal met Bakel. Het was overigens geen echte houten of stenen grenspaal, maar een kuil. De plaats van de kuil wordt beschreven in een Gemertse schepenakte van 3 september 1655. Diverse getuigen verklaren over de ligging van de grens:

kaart van Hendrik Verhees uit 1794. De paalen die de grens met Bakel vormen heten hier: Steebergerse Paal (later geheten Paal Stippelberg), Paal Agter Sant, Ritse Paal, Kipse Paal, Gemeente Middel Paal en tenslotte Paal Bunthorst. (Overigens: De grens is niet correct weergegeven!)

"Wel te weten ende hen kennelijk te zijn, dat den Peel, gemeynte ende heyde van Gemert sich streckt van beneden ende Steeberch, langs de respectieve paelen aldair, ende vervolgens wesende voorbij de Bunthorst nair Sint Anthoni ende het landt van Cuyck soo verre, ende hoog, als is den uyl die gelegen is oostelijck wat boven deselve Bunthorst".

Heden ten dage wordt de gemeentegrens gemarkeerd door een zandweg, die vanaf Hogen Aarle tot aan de Bunthorst de grens volgt. Een groot gedeelte

En zo werd in vroeger eeuwen 'Langs de Palen' geïnspecteerd. Voor filmopnamen van "De Vrede aan de Snelle Loop" speelden de Hoge Heren Hendriks en Vissers het na. (Foto: Wim Renders - Aarle-Rixtel)

van deze zandweg, die de toepasselijke naam Langs de Palen draagt, loopt door bosgebied. De voormalige heide en stuifgebieden werden aangeplant met dennebomen, die met name bedoeld waren voor stuthout in de mijnen van Zuid-Limburg. Aanvankelijk loopt de weg een stukje parallel aan de oever van het voormalige Witteven op Bakels gebied, waarin de Snelle Loop zijn oorsprong vond. De oevers van het Witteven werden al in de Midden steentijd door mensen bewoond, getuige de concentraties van vuurstenen artefacten. De weg loopt verder door de rand van het grote natuurgebied De Stippelberg. Er zijn plannen om de dennenbossen langzaam op een natuurlijke wijze te laten vervangen door loofhout. De grens kruist hier de Venraysedijk, de oude verbindingsweg van Gemert, via De Mortel dwars door de Peel langs de Klotterpeel en de Hazenhut naar Venray. Het tracé van de weg is helaas nagenoeg verdwenen. Op de Stip-

peelberg (dat is op Bakels grondgebied) gebeurde dat al bij de aanplant van het dennbos, waarbij de heide werd 'verkaveld' in rechthoekige blokken. Het tracé in de Gemertse Peel is pas tijdens de ruilverkaveling in de jaren tachtig nagenoeg geheel verdwenen.

Nog verder richting de Bunthorst steken we de Middenpeelweg over. De eerste betonnen verbindingsweg in de regio, aangelegd door het midden van de Peel, die daarom veel lange rechte stukken kent. In de vijftiger jaren voor veel 'snelheidsduivels' uit de wijde regio de enige plaats waar de snelheid van hun voertuig getest kon worden.

De Middenpeelweg gepasseerd, wijzigt tegelijk de naam van de zandweg van *Langs de Palen* in *Grensweg*. De weg doorsnijdt ook geen bosgebied meer maar een weidegebied. Aan de Gemertse kant liggen de bezittingen van de voormalige hoeve De Vossenberg, gesticht door de familie Robbé-Groskamp in 1917. Op de percelen van het landgoed De Vossenberg werd, naast een gepolijste Neolithische vuurstenen bijl (\pm 3000 v.Chr.) ook één van de oudste Gemertse vondsten gedaan. het betreft een Midden-Paleolitische afslag van meer dan 50.000 jaar oud.

Aan de Bakelse kant van de grens liggen ontginningen van de familie Roelvink in de naar hen genoemde Vinkepeel.

Tenslotte stuiten we dan op de Bunthorst aan de grens met Oploo (nu: gemeente Sint Anthonis). De Bunthorst vormt nu samen met de Grote Slink een natuurgebied, dat in het begin van deze eeuw werd aangelegd in opdracht van de familie Roelvink door de bekende landschapsarchitect Leonard Springer. Dit gebied sluit aan op De Krim, een stukje oorspronkelijk Peelgebied in Elsendorp. Hierin liggen een tweetal zogenaamde pingoruïnes. Het zijn ronde vennetjes, omgeven door een wal. Ze zijn ontstaan in de laatste ijstijd door het afsmelten van grote ijsklompen (de pingo's). De oorspronkelijke vorm is overigens door de mens wel enigszins aangepast.

Handhaving van de grens

Het afpalen van de grens en het nauwkeurig vastleggen ervan is in de loop der tijden steeds weer een grote moeilijkheid gebleken. Nauwkeurige kaarten van de grens op schaal bestaan pas vanaf het begin van de vorige eeuw. In 1812 werd de gemeentegrens Gemert-Bakel nauwgezet ingetekend en beschreven. Voor die tijd was de exacte plaats van de grens telkens weer

aanleiding tot discussies en conflicten. Nog in de vorige eeuw bleek trouwens de grens in de Peel moeilijk te markeren. Uit een briefje aan B&W van Gemert in 1864 blijkt dat als volgt:

"Mijne Heeren! Wij hebben gisteren de Peel afgemeten en met een schop de afpaling verrigt. Doch op veele plaatsen konde deze door het water zoo slecht gemaakt worden dat ik vrees dat ze spoedig verdwenen zullen zijn, waarom ik oordeel dat het zeer noodzakelijk is om de gevaarlijkste punten door houten palen te doen vervangen en daarom voorstel om deze door Van Schijndel te doen plaatsen, die nu met de zaak goed bekend is. Groeten, Uw edele dienaar Schellekens".

De Peelgrens werd kennelijk op de meeste plaatsen aangegeven door kuilen en gaten te graven. Door het water, maar ook door de zandverstuivingen bleven deze markeringen niet lang zichtbaar. De kuil op de Bunthorst is er een goed voorbeeld van. Bekend is dat deze kuil regelmatig 'geveegd' moest worden. De houten palen, die hier en daar zeker gebruikt zullen zijn, gingen langer mee dan een kuil, maar kenden ook niet het eeuwige leven. Op de eerste gekleurde topografische kaart van het gebied, opgemaakt in 1842, staat op de plaats van de Stegebergse paal genoteerd "Steenen Paal". Het is tot nu toe de enige bekende stenen grenspaal van Gemert, die overigens al lang verdwenen is.

Om de grens te markeren ontstond in 1865 het plan om een sloot te graven langs de grens Gemert-Bakel. De gemeenten Bakel, Aarle-Rixtel, Beek en Donk en Helmond, die gezamenlijk de Bakelse Peel gebruikten, drongen aan op het graven van zo'n sloot. Op 18 maart 1865 werd overeenstemming bereikt. Op 28 juli volgt de instemming van Gedeputeerde Staten, die de afmetingen van de sloot als volgt voorschreven: diepte 1 el, bodembreedte 75 duim, taluds 1 voor de basis tegen 1 voor de hoogte *"teneinde een genoegzame waarborg besta dat de sloot bij eventuele verstuuvingen als anderzins niet geheel te niet kunnen gaan, zijnde dit profiel tevens geschikt om wanneer dit later noodig geoordeeld wordt met eenige kleine verbeteringen afhankelijk van de hoogte van het terrein die sloot tot waterlossing te kunnen dienstbaar maken."*

Er werd vervolgens weer heel wat afvergaderd over de sloot en in december moesten Gedeputeerde Staten opnieuw aangeven wat de afmetingen van de sloot moesten zijn. Alleen al het gekibbel over de breedte van de sloot doet vermoeden dat het er nooit van gekomen is om de

sloot te graven. Een aanloop tot een kwestie zoals bij de Walgraaf, waarbij de gemeenten Gemert en Beek en Donk elk hun eigen grenssloot hebben gegraven doemt dan al snel op.

Een andere manier om ervoor te zorgen dat goed bekend is waar de grens precies ligt, is die grens flink in het geheugen te prenten van de mensen. Daarbij geldt zeker: jong geleerd is oud gedaan. Het opschonen van de grenskuilen en het vernieuwen van de palen gebeurde met enige ceremonie. Behulve de personen die het werk moesten verrichten, werd ervoor gezorgd dat er meerdere jongelui en kinderen bij aanwezig waren, die de nodige lekkernijen toebedeeld kregen. In verband met het vegen van de kuil op de Bunthorst op 30 oktober 1741 werd genoteerd:

" om geheugenisse te houden dat de selve de soo genaemde quay meer, ende wettering op de Bunthorst hebben opgeveegt als sijnde limiet vchtjlinge in den Peel, alsdoen appelen, suykerbonen, amandelen en pepercock aen de selve (aan de jongeren dus) te gribbelen geworpen".

De jongelui zouden zich hopelijk nog op hun oude dag kunnen herinneren wat er was voorgevallen en de juiste plek van de grens kunnen aanwijzen. Bij geschillen over de grens wordt dan ook stelselmatig een beroep gedaan op de ouderen en bejaarden, die desnoods op een kar de Peel werden ingereden om getuigenis af te leggen.

De grens is nu een monument

De formele grens tussen Bakel en Gemert is verdwenen. De grens had een lengte van een kleine 11½ kilometer en overbrugde een hoogteverschil van circa 10 meter tussen Tereiken (16 m NAP) en De Bunthorst (26 m NAP). De fysieke plaats van de grens is nog zichtbaar in het tracé van de Snelle Loop en de zandwegen Langs de Palen en Grensweg. Hier en daar is de weg afgesloten met een houten balk en is er enige beplanting op de weg verscholen. Het lijkt alleszins de moeite waard deze fysieke grens te laten voortbestaan. Met name de begroeiing op de zandwegen moet dan worden beperkt tot het hoogstnoodzakelijke. Bovendien zou het toe te juichen zijn als het initiatief genomen werd om de oude grenspalen in de een of andere vorm weer zichtbaar te maken. Dan kunnen we metterdaad de tocht 'Langs de Palen' afleggen. Verschillende namen van de grenspalen zijn uit archiefstukken en oude kaarten bekend. Voorzover het de grens in het voormalige

Peelgebied betreft kunnen we achtereenvolgens noemen: Stegebergse Paal, Paal Agter 't Zand, Wisse Paal (of ook wel De Wijer of De Wijser), Rypse Paal (soms foutief als Kipse paal geschreven), Bovenste Paal (soms ook Gemertse Middenpaal genoemd) en tenslotte de Paal Bunthorst. Alleen van de Stegebergse paal is bekend dat het een stenen paal geweest is. De overige palen waren doorgaans van eikenhout, *"lang 3 ellen 1 palm 5 duim, zwaar 1 palm 8 duim 3 streep over het kruis"*, volgens een rekening de dato 3 november 1846. De palen kosten toen overigens *f 3,=* per stuk.

Nadat de grenspalen weer in ere hersteld zijn, moet ook de traditionele grensschouw (zeg maar de inspectie van de grenspalen) een regelmatig terugkerende verplichting worden voor de gemeenschappen aan weerszijden van de grens. En laten we eerlijk zijn, wat zou er mooier zijn dan een zomerse wandeling langs de palen, in aanwezigheid van oude wijze mannen die de weg kunnen wijzen, met veel kinderen en allerlei lekkernijen, met deftige hoge heren en met veel ceremonie. Het lijkt me een monumentale gebeurtenis.

BELANGRIJKSTE BRONNEN:

- Dr H.P.H. Camps, Oorkondenboek van Noord-Brabant, nrs 431 en 604
- Oorkondenboek van Gemert, Heemkundekring Gemert, niet uitgegeven
- Dr Th.C.Enklaar, Gemene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen
- Varia Peellandiae Historiae ex fontibus, band Bakel
- Sjang Hoeymakers, Het gouden Dorp, Elsendorp 1976
- Sjang Hoeymakers, Houtvesterij de Peel, Gemert 1986
- Simon van Wetten, Grensconflict zonder limieten, Gemert 1995
- Peter van den Elsen, Suikerbonen voor het vegen van grenskuilen in de peel, Gemerts Heem 1984 (3) 94-95
- Gemeentearchief Gemert, stukken betreffende de vaststelling van de begrenzing van de gemeente, Voorlopige inventaris 1813-1927, nr 199
- Gemeentearchief Gemert, tekeningen gemeentegrens, in het nog ongeordend deel van het archief
- Grote topografische atlas van Nederland, kaartbladen 61 en 62
- Grote Historische atlas, deel Zuid Nederland, kaartbladen 61 en 62